

sadalmi problémák egészen máshogyan érintik, ilyen a királyság újra bevezetése, valamint a zavargások és a szüleinek (és még sokaknak) az eltűnése.

Nem elhanyagolható egyébként a regény magyarságtudata sem, egyfelől kulturálisan, másfelől nevek és kifejezések, azok más nyelvre történő fordítása és értelemvesztése felől. Külön érdekes, hogy a Hold soknemzetiségű társadalmát nemzeteknek megfelelően, egymástól — néhány esetet leszámítva — elszigetelve képzelet el, talán a kor viszonyainak megfelelően, vagy éppen azt üzenve, hogy hiába lehetne egy Földről kiszakadt és országhatároktól mentes helyen másképp, az emberek ott is ugyanazt a viszonyrendszert hozzák létre, az ál-Budapesttel az ál-határokat is ugyanúgy magukkal viszik. Társadalmi és politikai oldalról sincs szó sosem feldolgozott vagy elképzelt jelenségekről (vagy az újra-megtörténés víziójának radikális újszerűségéről), inkább az válik érzékelhetővé, hogy ezek az egyáltalán nem súlytalan jelenségek (nem beszélve a személyes érintettségéről a szülei esetén) mennyire mellékessé redukálódnak az életének összegzésekor. Végül azonban a regény sci-fi, illetve utópisztikus oldala egyaránt erőtlen marad, és hiába másodlagos tematikus szinten, ennek mélyebb, átgondoltabb kidolgozásával a szöveg egésze is jobban tudna működni.

A *Hold on* narratívájában végig összegzésről és emlékek rendberakásáról, felelevenítéséről van szó, melyből azonban hiába szeretnénk megtudni, hogy például mi történt pontosan a szülőkkel, mikor az elbeszélő sosem kezdett kutatni utána és minduntalan csak fel nem tett kérdésekhez, illetve akkor még nem elég súlyosnak értékelt pillanatokhoz jut el. Szabolcs életének szereplői, ha nem is olyan váratlanul és hirtelen, mint a szülei vagy Apáti Anna, de mind eltűnnek, és csak nehezen értelmezhető emlékfoszlányok maradnak utánuk. A többek között ebből fakadó rejtélyesség lényeges hajtóereje a szövegnek. A történetben generált titkok ugyanakkor egyre inkább nyugtalanságot keltenek, mert bár bizonyos kérdésekre választ kap az olvasó, végül úgy kapcsolódnak egymásba az idősíkok, és bizonytalanodik el az elbeszélő hitelessége, hogy kérdéses, mit lehet tényleg valóságnak tekinteni. A lázárzsigákról, akikről már a regény elején tudjuk, hogy az elbeszélővel vannak a Holdon, csak jóval később derül ki, kicsodák — azonban annyira magabiztosan beszél róluk és annyiszor lebegtetni saját kutatómunkájának különösségét, hogy az olvasó számára sejtethető, itt egy fontos, a szövegben még biztosan szerepet kapó fordulat megelőlegezése történik. A lázárzsigák egyébként a regény talán legjobban kidolgozott és legemlékezetesebb részei.

A számtalan sejtetés és előreutalás szövevényéből azonban végül egy olyan háló képződik, ahol rengeteg a homályos pont. Egyes elemek csak különös momentumok maradnak, melyek összefüggéseit a rendelkezésünkre álló elbeszélés-darabokból próbálhatjuk kirakni, de a kérdések egy részére soha nem kapunk választ. Miért volt fontos az álomirtó szépapa, és akart-e üzenni valamit? Mi történt pontosan az elmetisztításon? Megvalósítható valamiképp az időutazás? Laád Szabolcs többször ta-

gadja ennek lehetőségét, a szöveg maga mégis bizonytalanságot teremt, több ponton boncolgatja a kérdést — mintha egy később kibomló titkot akarna megelőlegezni —, majd nem szolgál végső konklúzióval. Az időkezelés több síkon válik izgalmassá: egyrészt ott vannak a lázárzsigák, akik, hiába bírnak hihetetlen lexikai tudással, mindig összecszerelik az igeidőket (és látszólag nem érzékelik a köztük lévő különbségeket). A dátumok pontos megadása hangsúlyos, ez némileg segíti az eligazodást, hiszen nem lineáris elbeszélésről van szó — ezzel azonban erős ellentétben áll, hogy az idősíkok néhol mintha kioltanák egymást. Mintha jelen — múlt — jövő nem csak a lázárzsigák beszédében keverednének össze.

Az időt érintő bizonytalanság és vele együtt minden titok tulajdonképpen ugyanahhoz a jelenséghez kapcsolódik: Apáti Annához. Nemcsak az elbeszélő életének legmeghatározóbb élménye a vele való megismerkedés estéje, hanem egyben a legnagyobb rejtély is. Minden elképzelhető lehetőségbe belekapaszkodva Szabolcs hiába keresi a világ több pontján, amíg tíz évvel később maga Anna nem keresi föl a Holdon. De Apáti Annáról nemhogy keveset tudunk meg, hanem a végére már abban is kételkednünk kell, egyáltalán létezik-e. A szöveg fokozatosan megkérdőjelezi önnön hitelességét, Szabolcs maga megnevez ugyan ködös emlékeket, illetve olyanokat, melyeket valami módon lát maga előtt, ugyanakkor biztos benne, hogy abban a formában nem történhetek meg (például az anyját mindig ugyanabban a kardigánban látja, pedig jól tudja, hogy csak azért, mert ezt a ruhadarabot őrzi tőle). Ahogy az anyagba képes illatokat képzelni, úgy az emlékezete hiányos pillanatait is kiszínezheti.

Bonyolítja még a kérdést, hogy egy önmagát kívülről értkelni képtelen figuráról van szó, aki tudatja velünk, régebben mennyire odáig volt saját magáért és önmaga hihetetlen, akár mindent megváltoztatni képes eredményeiben hisz (a regény nyelvezete néhol már zavaróan önelégült hangvételű, ahol már kevésbé Laád Szabolcs mint karakter, sokkal inkább az elbeszélő mint saját narratívájának szerelmese tűnik föl). Kapcsolatok létesítésére nem képes, de főleg azért, mert nem érzi szükségét. Az egyetlen, amihez kötődik, az Apáti Anna képe, aki lehet egy szerelem, egy idea, vagy aki éppen a megfoghatatlansága miatt válik ennyire fontossá. Az űr nemcsak a világűr iránti vonzódás, hanem a végtelen üresség, az abban való határtalan egyedüllét manifesztációja lesz a karakter számára. Apáti Anna és a Hold alakja még abban a tekintetben is egymásba mosódik, hogy a férfi velük kapcsolatban beszél (önmagán kívül) szerelemről/szeretetről, ezért válhat — a regény motívumainak logikája alapján — a nővel való találkozás is az égitest terében lehetségessé. A tér kérdése pedig szorosan kötődik az időhöz, az időutazás lehetősége ugyanis úgy merülhetne föl (ahogyan a narrátor Annának kifejti), ha a tér be tudna süppedni. Ez a süppedés, összesűrűsödés nemegyszer metaforaként vagy álomképként fordul elő: például egy magába harapó kígyó képénél. A történetvezetés hasonlóan metaforikus szintre kerül: ahogy az elbeszélő magánya egy talán maga által kreált képbe kapaszkodik, úgy az emlékezés is önma-

gát emészt fel. Elindul a végponttól, az utolsó kimondott szótól az elbeszélő minden elemével egyszerre létező (nem múltként és jelenként meghatározódó) életén át az elbeszélés kezdőpontjára — és mire odáig ér, már az sem biztos, hogy a narrátor, akit hallunk, egyáltalán képes lehet-e összefüggő beszédre. Annyi mindent akar azonban önmagába foglalni — teremtést, kapcsolatokat, tudományt, társadalmat és egyetemes igazságokat —, hogy a végén kérdéses, nem esik-e szét a telítettségtől ez a sok, egymásba olvasztott darab.

KLAJKÓ Dániel

Az önálló mondat magányossága

(Neszlár Sándor: *Egy ács nevelt fiának lenni. Magvető, 2019*)

Alan Sillitoe híres elbeszélésében, *A hosszútávfutó magányosságában* a narrátor, Smith a javítóintézetek futóversenyén a következő meglátásáról számol be az olvasónak: „Gondolom, sokáig tartott, míg eljutottam idáig, mert abban a rabló életben sose volt se időm, se nyugalom semmit végiggondolni, most meg csak jönnek a gondolatok, és más bajom sincs, csakhogy gyakran meg se tudom állítani őket, még akkor se, mikor már úgy érzem, hogy az agyamba beáll a görcs...”¹ Az elbeszélésben Smith a futást mintegy üres kontemplációként, a gondolkodást elősegítő mechanikai műveletként és a szabadság terelemeként jellemzi. Természetesen Sillitoe szövege a futáson keresztül teljesen más jelenségeket (a hatalmi direktívák és az egyén kapcsolatát) visz színre, mint Neszlár Sándor *Egy ács nevelt fiának lenni* című alkotása, mégis az elbeszélő ezen kijelentését poétikai működés-elvként tükröződni látom az *Egy ács...* mondataiban. Neszlár második kötete különös kísérleti alkotás, ahol a futás cselekvése nyújt remek alapot a különböző gondolatok, emlékek, benyomások, élmények, érzések forgácsainak mondattá alakításához. A szöveg bevezetőjében vagy előszavában éppen azt tematizálja, hogy a futás testi aktivitása szolgál az eszmefuttatás, később pedig az írás indukálójaként: „Minden a futással kezdődött, írni kezdtem a kilométereket, aztán az edzések után egy-két mondatot is...” (5) És hogy a futás valójában csak ösztönző funkcióval bír, alátámasztja, hogy a kötet végéhez közeledve egyre kevésbé kap hangsúlyt, s csak áradnak tovább a különböző tartalmakra vonatkozó mondatok.

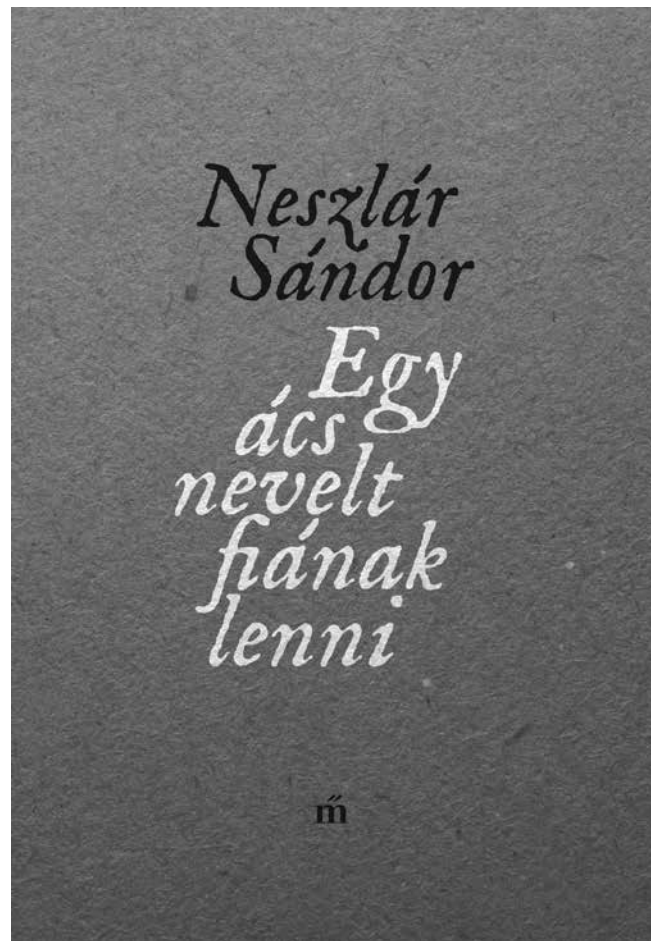
Egy másik futással kapcsolatos leírás is párhuzamba állítható a Neszlár-könyv működési elvével, mégpedig Nádas Péter *Évkönyvének Október · november* című fejezete: „A futó embert különben sem a lába viszi, hanem a lélegzete. Lovelockról írják, hogy nem a lábával, hanem a fejével futott. S minél egyenletesebben lélegzi be iramának üteméhez szükséges levegőjét, annál érzékletesebben ömlik át belé a másként fagyosnak és lelketlennek bizonyuló külvilág. [...] Nincsen szüksége többé az akaratára, mégis bensőséges élményévé válik a legyőzendő ellenállás minden részlete, a légmozgás ereje, iránya, a levegő hőmérsékle-

¹ Alan SILLITOE: *A hosszútávfutó magányossága*, ford.: GÖNCZ Árpád, Sziget Könyvkiadó, Budapest, 1999, 44.

te, illata, és a talpával gördülő, egész lényét átható talaj. A futás kapcsolatteremtés mindezekkel. Az elemekkel való változékony kapcsolatban kialszik és elenyészik a futóban az indulat. Indulat híján önkéntelenné válnak a képzettársításai. Nem ő gondolkodik, hiszen ennyi dolgot egyszerre csupán érezni tud, hanem az elméje elfogulatlan érzései által gondolja őt.² Nádas leírásában az egyén kerül közeli kapcsolatba az őt körülvevő külvilággal, s lesz figyelmes annak minden rezdülésére, s éppen ezek a benyomások határozzák, teremtik meg a természetben futó ént. Mintegy a futásban feloldódó személy identifikációs, önmeghatározási lehetősége a környezettel kialakított reláció függvénye.

Míg a Sillitoe-szöveg a futást egy olyan szinguláris aktusként határozza meg, amely az önálló szellemi működés origójául szolgálhat, addig a Nádas-idézet a cselekvés közbeni, külvilágból, érzések által nyert enteremtési eshetőségeket veszi számításba. Neszlár kísérleti prózájának nyitányában ez a következő módon implikálódik: „V. Lassan kezdeni, nem figyelve senkire, mégis mindent pontosan érzékelni.” (7) Ha elfogadjuk az *Egy ács...* által felkínált játékszabályokat, akkor a számozott mondatokat egy univerzális, futó entitás szólamaiként tarthatjuk elgondolhatóknak. Nem járunk messze az igazságtól, de Neszlár Sándor második alkotása éppen nem a teremtés, hanem a megbontás, a disszemináció poétikai elvét tűzi ki esztétikai feladatául. Ez a szövegépítkezés, vagyis az egymás mellett futó szövegek, a különböző elbeszélői hangok, az enteremtési és identifikációs folyamatok lehetetlensége játszott fontos szerepet a szerző előző kötetében, az *Inter presszó*-ban is.³ Ugyanakkor míg a bemutatkozó könyv mindezt „klasszikus” poétikai eszközökkel tette, addig az *Egy ács...* 1111 mondatot fűz köteté, s szólít fel az olvasás nem hagyományos módjára.

Az eddigi recepcióban vissza-visszatérő kérdés a Neszlár-könyv olvasási stratégiája. Gregor Lilla például a következő módon zárja kritikájának első bekezdését: „[...] a mondatok, az utalások és az értelmezési keretek széttartása az, ami Neszlár kötetének befogadását igencsak megnehezíti [...] azt az egyszerű kérdést felvetve: hogyan lehet ezt a művet olvasni?”⁴ Smid Róbert szintén ezzel a kérdéskörrel szembesít értékítéletében.⁵ Mindkét szerző a műfaji kódok számbavételével, majd elvetésével zárja argumentációját, mondván, bizonyos jegyek felfedezhetők a szövegvilágban, de az újabb és újabb mondatok folyamatosan törlik, alakítják az előzők szemantikáját. S végül egy olyan alternatívát kínálnak fel, amely a futáshoz hasonlóan a cselekvés (olvasás) automatizmusát részesíti előnyben. Smid Róbert egyenesen egy „flow” érzésről beszél, amit az egymás után pergő mondatforgácsok idéznek elő az olvasóban.⁶ Csatlakozva ehhez a gondolatkörhöz, s kicsit továbbfűzve azt mondhatjuk, az *Egy ács...*-ből az olvasás és a futás finomhangolása, egymásra rezonáltsága olvasható ki. Ahogyan a futó szabályozza légzésnek mozgását, beáll benne egy ritmikus monotonitás, úgy olvasódnak a kötet mondatai is, halad rajta a szem, akár a futó kilométerről kilométerre. Ebben a légzéstechnikai szempontban szintén Nádas futással kapcsolatos megállapításai érződnek. Az írás és a futás

proximitását, cselekvési mechanikájának hasonlóságát a kettőre vonatkozó mondatok összerímeltetése is erősíteni látszik. A következő mondatból nem nehéz kiérezni az *Egy ács...* szövegvilágát alkotó építőkockák (mondatok) szemantikáját: „XXIV. Mindig csak egy kilométerben gondolkozni, meglegyen a következő.” (8) Vagy a következő részlet: „916. Nem tudja, hová viszi, hogy mi lesz a vége, értelme semmi, de mégis csak arra indul; talán gyáva, talán bátor.” (97) Mindezt pedig a Neszlár-kötet kísérleti jellegére, újszerűségére tartom ráolvashatónak.

Ugyancsak a futás és a prózaépítkezés közötti kapcsolatot látszik erősíteni: a szingularitás. Az *Egy ács...* első mondataiból kiolvasható egyedüliség, befelé fordultság szintén hasonlít a Sillitoe-elbeszélés narrátorának érzületéhez, aki a futás közben egyszerre gondolja magát a világ első és utolsó emberének. A befordulás, ugyanakkor az érzékek maximális kielezése olvasható

² NÁDAS Péter: *Évkönyv*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1989.

³ Az *Inter presszó* szövegvilágában realizálódó identifikációs stratégiák elemzéséhez ld. SZABÓ Gábor: *Rövid séta a végtelenbe*, Tiszatáj, 2009/11, 96–101.

⁴ GREGOR Lilla: „én pedig nem akarok választani”, *Alföld*, 2009/8, 122.

⁵ SMID Róbert: *Futáshoz füveskönyvet írni*, Pannon tükör, 2019/3; elérhető: <http://pannontukor.hu/smid-rob-ert-futashoz-fuveskonyvet-irni/>.

⁶ *Uo.*

ki a következő mondatokból: „V. Lassan kezdeni, nem figyelve senkire, mégis mindent pontosan érzékelni. VI. Nem törődni a szurkolókkal sem, csak haladni előre leszegett fejfel.” (7) Ezt a megállapítást megerősíteni látszik a kötet alakulását tematizáló Neszlár-esszé egy passzusa is: „Lassan kezdtem, nem figyeltem senkire, se a futókra, se a szurkolókra, se az útszéli zenészekre, csak magamra. [...] egyszer csak rájöttem, hogy a futásban azt szeretem a legjobban, hogy végre egyedül lehetek.”⁷ A futásban magára maradó én kísértetiesen hasonlít arra a technikára, ahogyan a szerző a számozott mondatokat strukturálja a könyvben. Meglátásom szerint az *Egy ács...*-ban futó rövid vagy kissé terjedelmesebb mondatok mellérendelő viszonyban állnak egymással, és ugyan gyakran össze lehet őket olvasni, ahogyan például a fentebbi esetben is tettem, mégis a kötet által sugallt olvasási mód inkább az lenne, hogy a mondatokra mint önálló mikrokozmoszra nyíló kapuként tekintsünk, melyek 1111 történetet, érzületet, emléket, benyomást rejtenek magukba. Erre a jelenlégre a szöveg a mondatok egymást kioltó szemantikájával igyekszik felhívni a figyelmet: „201. Megérezni, hogy a másik többet is akarna, hogy lehetne többet is. 202. Nem érezni meg, hogy a másik többet is akart volna, hogy lehetett volna többet is.” (25) Másfelől pedig a címválasztás is e mellérendelő aspektusát domborítja ki a szövegvilágnak. A címül emelt mondat ugyanis *Az egy ács...* 1110. darabja, s ezzel az eljárással nem rendelődik egy univerzális mondat a szöveg fölé, mely a különböző szólamokat összefogná, hanem a szólamok közül emelkedik ki egy.

Az Egy ács nevelt fiának lenni — az előbb felvetett jelenlégen kívül — még szemantikai mezejébe von egy krisztusi történetet, az ácsolás (építés) folyamatát mint szövegalkító mechanizmust, az identitás nem egyenesági leszármazását. A szövegvilág jelentésrétegén végigvonulnak a bibliai utalások: „409. Megtagadni, háromszor is, akit nem lenne szabad.” (46) Vagy: „278. Világvallást alapítani.” (31) Meglátásom szerint e horizont semmivel sem lényegesebb az olvasás szempontjából, mint az egyéb mondatokban realizálódó felnövéstörténet („365. Hógyolyóval törni be az általános iskola ablakát.” — 41), szexuális megismerés („1039. Testnyílást nem feltétlenül rendeltetésszerűen használni.” — 109), szerelmi kapcsolatok („283. Elhitetni velem, hogy nem skalp vagyok, vagyis hogy nem enynyire egyszerű a helyzet.” — 31), az írásra vonatkozó önreflexiók („152. Megfelelő korrektúrajelekkel látni el egy kéziratot.” — 20), filmes („668. Furcsa játékot űzni egy nyaraló párral.” — 70) és irodalmi („449. Javított kiadást megjelentetni, engedni a tények uralmát a szavakon.” — 49) utalások, az önéletrajzi vonások („101. Papírba karcolja nevem egy toll.” — 16), és még hosszan lehetne folytatni a sort. Meglátásom szerint épp az adja a kötet elbeszélésbeli izgalmát, hogy egyetlen modul sem emelhető a másik fölé, létrehozva így egy identitás nélküli, heterogén szövegtörzset. Ahol az egymás mellett futó hangokat nem egy egységes elbeszélői tudat teremti meg, hanem a futás közben érzékelt belső és külső világ el-elkapott pillanatai, forgácsai hozzák létre ezt a széttörözött narratív struktúrát. Ez a

felépítettség így nem a tudat által leírt külvilág képét, hanem a különböző külső és belső rezdülésekből összeálló tudatot idézi. Rendkívül hasonlóan ahhoz, ahogyan Nádas Péter is leírja ezt az interakciót *Évkönyv* című önéletrajzában. Másfelől az *Egy ács...* címül emelt 1110. mondata utal az apró szövegdarabkákból, szövegforgácsokból összeépülő tákolmányra is. Neszlár Sándor is az építés szemantikai hálójából kölcsönzi szövegalkítási metódusát már idézett esszéjében: „Az építmény felépült augusztus végére, és azután bármit is változtattam, húztam ki, cseréltem meg, írtam át, a keret, a váz mindvégig kitartott.”⁸

Bárcsak annyival magyarázni lehetne Neszlár Sándor második kötetét, amit a szöveg egy mondatának jelentése sugall: „Pina + fasz = gyerek...” (21) De korántsem ilyen egyszerű a helyzet, s ezáltal értékítélet sem hozható egykönnyen, hiszen nehéz bármihez is mérni. Az *Egy ács nevelt fiának lenni* nem könnyíti meg az olvasó interpretációs hajlamait, inkább alássa azokat, s a mindenáron értelmezni vágyó attitűd helyett, talán, valóban egy más olvasási módot követel, ahol az ismeretlen játékszabályokat elfogadva rójuk a mondatokat, a kilométereket. Egy ponton túl pedig azt vesszük észre, nem tudjuk, miért tartunk még ki a távon, de Neszlár szövege visz, egészen a célig, s ezen az 1111 mondatos maratonon nem is érezzük olyan rosszul magunkat. S a rövid, olykor hosszabb mondatokban implikálódott emlékekhez, érzésekhez, benyomásokhoz, kulturális referenciákhoz kialakítandó viszonyunkhoz egy mondat segítséget is nyújt, miközben önnön metódusát is felfejti: „581. Elhallgatni a részleteket, annyira, hogy a történetből elfogyjon az összes levégő, hogy csak alámerülni lehessen.” (61)

⁷ NESZLÁR Sándor: „egyik sem megy el a vízmosásban”. *Beszámoló az Egy ács nevelt fiának lenni című könyvem születéséről*, *Alföld*, 2009/8, 42.

⁸ *Uo.*, 41.